

Regele este adevăratul nas al regatului său. Dintre toate metaforele corporale întâlnite în literatura medievală și modernă timpurie, aceasta este printre cele mai surprinzătoare. Analogia îi aparține unui jurist francez, Georges Blaignan, autorul unui demult uitat panegiric al lui Henric al IV-lea, redescoperit de Alexandru-Florin Platon. Primul și cel mai facil sens este cel estetic: absența regelui aduce cu sine urâtirea regatului sau, pentru a folosi meta-limbajul istoriografic, regicidul echivalează cu o rhinocopie a „corpului politic”. Metafora acoperă însă și un alt câmp semantic. Plecând de la concepțiile medicale din Franța Renașterii, Alexandru-Florin Platon reconstituie un al doilea sens, de data aceasta funcțional: regatul respira prin rege, care filtra influențele exterioare, având așadar un rol esențial în asigurarea echilibrului umoral de care depindea sănătatea și vitalitatea „corpului politic”. Reconstituirea semnificațiilor inițiale ale metaforei lui Blaignan dezvăluie o trăsătură esențială a cărții scrise de Alexandru-Florin Platon: rigoarea și, totodată, subtilitatea analizei.

Deși intervalul cronologic pe care-l investighează este unul foarte amplu, mergând din secolul al XII-lea pînă la Revoluția Franceză, cu excursuri substanțiale în Antichitatea târzie și în cea clasică, Alexandru-Florin Platon rămâne fidel principiului metodologic pe care-l anunță încă de la început cărții: de a analiza textele, în primul rând, în contextul lor discursiv imediat. Refuzând tentația facilă de a trasa legături între autori din perioade și societăți diferite, chiar și atunci când scriu despre aceleași teme folosind metafore asemănătoare, Alexandru-Florin Platon reasează fiecare text în contextul specific, socio-politic și cultural, în care a fost elaborat. „*Corpul politic*” în cultura europeană este, deopotrivă, o carte de antropologie culturală și una de istoria ideilor⁵. Pentru Alexandru-Florin Platon metafora „corpului politic” este interesantă nu doar în sine, ca reprezentare mentală, ci mai cu seamă prin ceea ce dezvăluie despre societatea în care a fost articulată sau, dimpotrivă, din care lipsește.

Omul-microcosmos, Biserica-corp al lui Hristos, „corpul social”, „corpul politic” al regatului și „corpul națiunii” sunt tot atâtea întrupări ale metaforei antropomorfe. Dintre toate acestea cartea lui Alexandru-Florin Platon se concentrează asupra trupului ca reprezentare a monarhiilor europene între secolele XII-XVI. Deși circumscrisă unui singur capitol, discuția despre metafora „corpului politic” medieval și renescentist are o pondere covârșitoare, acoperind jumătate din întreaga carte. Capitolul care-l precedă, dedicat altor ipostaze ale metaforei corpului în perioada medievală, precum omul-microcosmos sau *corpus Ecclesiae*, poate fi citit

---

⁵ Alexandru-Florin Platon își consideră demersul influențat de metoda hermeneutică a lui Quentin Skinner (p. 27), plasându-l așadar în sfera istoriei intelectuale. Influența lui Skinner, vizibilă în atenția cu care sunt reconstituite intențiile inițiale, explicite sau subiacente, ale autorilor, este dublată de cea a antropologiei culturale. Antropologul cel mai des citat de Alexandru-Florin Platon este Mary Douglas (p. 14-15), însă în multe dintre paginile cărții se întrevăd ecouri ale antropologiei simbolice, mai cu seamă ale lui Clifford Geertz.

ca un preambul, plasat în continuarea discuției metodologice introductive. Capitolul care-i succede, în care este urmărită destructurarea simbolică a „corpului politic” prin apariția reprezentărilor concurente ale „corpului mecanic” și, mai apoi, ale „corpului națiunii”, poate fi privit ca un epilog. Cel de-al patrulea și ultimul capitol al cărții, dedicat „corpului națiunii” și „corpului politic” în câteva texte moldovenești și muntenesti din prima jumătate a secolului al XIX-lea, este un provocator post-scriptum, merit, după cum autorul însuși o mărturisește, să stimuleze o dezbatere istoriografică.

„*Corpul politic*” în cultura europeană înfățișează, pas cu pas, felul în care un istoric gândește un subiect foarte complex și cu ramnificații uneori neașteptate. Imaginea „regatului ca un corp”, așa cum apare în *Polycraticus* al lui John de Salisbury, reflectă două idei esențiale: interdependența funcțională a diferitelor membre și subordonarea lor ierarhică. Metafora „corpului politic” a cunoscut o popularitate remarcabilă în lumea occidentală între secolele XII și XVI, fiind folosită, printre alții, și de Toma din Aquino, Ptolemeu din Luca, Aegidius Romanus, Jean de Paris, Marsiglio de Padova sau Christine de Pizan⁶. Încercând să descopere semnificațiile acestei metafore și, mai cu seamă, căutând să înțeleagă diferențele subtile dintre felurile ei forme, Alexandru-Florin Platon a procedat metodic. Primul pas, în introducere, este înțelegerea cu sprijinul antropologiei a legăturii dintre reprezentările corporale și cele ale sistemului social și deslușirea funcțiilor semantice ale metaforei cu ajutorul teoriilor limbajului. Înarmat cu aceste instrumente analitice, Alexandru-Florin Platon investighează celelalte ipostaze ale metaforei corpului în lumea medievală, pentru a vedea în ce raport s-au aflat cu „corpul politic”. Concluzia, convingător argumentată, este că cele mai răspândite trei metafore ale corpului în societatea medievală – omul ca micro-cosmos, Biserica-trup al lui Hristos și „corpul politic” – sunt trei ipostaze ale aceleași reprezentări corporal-organologice, imaginate și instrumentalizate în contexte felurite, în scopuri diferite. De pildă, metafora ecleziologică a corpului mistic al Bisericii a fost intens folosită în perioada reformei gregoriene, iar transferul de la *unum corpus ecclesiae* la *unum corpus rei publicae* ar fi avut loc în contextul polemicii dintre papi și împărați. Pasul de la imaginarea ca un singur trup a întregii comunității creștine, definite fie ca *ecclesia*, fie ca *imperium*, la metafora „corpului politic” restrâns la dimensiunile unui regat, ar fi fost făcut în veacul al XII-lea. Pasul, sau mai degrabă saltul, a fost unul substanțial și tocmai de aceea Alexandru-Florin Platon presupune că un rol important l-ar fi avut și precedentele din cultura clasică, greco-romană, care au pătruns în cultura medievală prin intermedierea lui

---

⁶ Firește, fiind vorba despre o metaforă atât de populară, analiza nu putea fi una exhaustivă, iar opțiunea lui Alexandru-Florin Platon de a se opri asupra celor mai importanți autori este într-un total justificată. Poate ar fi meritat însă inclus în discuție și John Wycliff, a cărui concepție asupra „corpului politic” a fost interpretată ca o reflectare a dualității corporale a regelui, vezi Rachel C. Gibbons (2014), ‘The Limbs Fail when the Head is Removed’: Reactions of the body politic of France to the madness of Charles VI (1380-1422), în *The image and perception of monarchy in medieval and early modern Europe*, ed. Sean McGlynn și Elena Woodacre, Newcastle upon Tyre: Cambridge Scholars Publishing.

Augustin și a lui Calcidius, comentatorul dialogurilor platoniciene din veacul al IV-lea. Oarecum surprinzător, perioada carolingiană este trecută cu vederea, deși autori precum Atton de Verceil și, mai cu seamă, Claude de Turin, ar fi meritat amintiți⁷. De-abia după aceste îndelungi și sistematice pregătiri, Alexandru-Florin Platon purcede la analiza metaforei „corpului politic” în perioada ei de maximă înflorire în gândirea occidentală, între secolele XII și XVI.

Foarte atent la nuanțe, Alexandru-Florin Platon disecă analitic fiecare articulație a metaforei „corpului politic”, încercând să-i reconstituie semnificațiile inițiale. „Corpul politic” a fost înfățișat ca fiind condus de cap, pentru ca, treptat, inima să i se alăture într-o diarhie, iar, ulterior, să i se substituie. Evoluția nu a fost nicidecum una liniară, după cum Alexandru-Florin Platon are grijă să arate, însă aceste metamorfoze surprind încercările teologiei politice medievale de a concilia imperativul unității și necesitatea diferențierii sferei spirituale de cea temporală. Analogiile corporale au mers însă mult mai departe decât simpla disputare a poziției preeminente în „corpul politic”. Stabilirea corespondențelor dintre categoriile sociale și părțile corpului omenesc și, implicit, a conotațiilor peiorative sau asociative care decurgeau de aici, precum și diagnosticarea maladiilor „corpului politic” pentru a-l ajuta pe principe să-și îndeplinească funcția terapeutică (*medicus rei publicae*) sunt doar două dintre direcțiile în care metafora a fost dezvoltată⁸. Atunci când trebuie să aleagă între interpretări divergente, Alexandru-Florin Platon nu ezită să iasă „în afara” textelor de teologie politică și să caute argumente în practicile socio-politice medievale. Astfel, analiza textuală alternează cu excursuri de antropologie istorică, precum cele privind ritualul spolierii curiei după moartea papei sau cel al practicii regale a înhumării separate a inimii. Surprinzătorul subcapitol dedicat lumii bizantine urmărește același scop, al unei mai bune înțelegeri a metaforei „corpului politic” în Occidentul medieval în lumina absenței sale din Bizanț. Demersul este impecabil metodologic, chiar dacă ipoteza propusă, „corpul politic” ar fi fost absorbit cu totul în Imperiul Bizantin de corpul împăratului, ajungând să se confunde cu acesta, nu mi se pare convingătoare⁹.

---

⁷ Într-un comentariu la I Corinteni, Claude de Turin opunea metaforei ecleziologice pe cea a „corpului politic”, susținând că nu doar Biserica poate fi înțeleasă ca trup al lui Hristos, ci și statul poate fi imaginat ca trup al împăratului, ale cărui membre erau dregătorii săi: „membrum est enim corporis eius ante se habentes sic tribunos, comites, magistros; his omnibus inferiores sunt milites et magis necessarii sunt sicut membra corpori.” Pentru o discuție mai amplă asupra acestui autor și asupra metaforelor organice în gândirea politică carolingiană vezi Suzanne F. Wemple (1974) ‘Claudius of Turin's Organic Metaphor or the Carolingian Doctrine of Corporations’, *Speculum*, no. 2, an 49: 222-237.

⁸ Analiza ar fi avut de câștigat dacă discuția despre metafora corpului în regatele medievale și renaștentiste ar fi fost extinsă și asupra altor tipuri de cărmuire. Exemplul cel mai facil, dar probabil și cel mai util, este cel al Veneției; vezi Jutta Gisela Sperling (1999) *Convents and the Body Politic in Late Renaissance Venice*, Chicago: The University of Chicago Press:72-114.

⁹ Vezi contestarea recentă a interpretării tradiționale a puterii imperiale în Bizanț de Anthony Kaldellis (2015), *The Byzantine Republic: people and power in new Rome*, Harvard:Harvard University Press sau Ralph-Johannes Lilie (2008), ‘Der Kaiser in der Statistik. Subversive Gedanken zur angeblichen Allmacht der byzantinischen Kaiser’, în *Hypermachos: Studien zur Byzantinistik, Armenologie und Georgistik. Festschrift für Werner Seibt zum 65. Geburtstag*, ed. Chrestos Staurakos, Wiesbaden: 211-234.

Antropomorfizarea statului rămâne o metaforă constant folosită în Renaștere și în modernitatea timpurie, mai cu seamă de scriitorii englezi, dar și, cu accente diferite, de juriștii spanioli sau, lucru prea puțin observat până acum, de unii autori francezi minori. Concepția mecanicistă care a luat naștere treptat în veacul al XVII-lea s-a răsfrânt și asupra „corpului politic”, vechii metafore organiciste substituindu-i-se o reprezentare nouă, a „corpului artificial”. „De-naturalizarea corpului politic”, așa cum numește Alexandru-Florin Platon acest proces, și răspândirea noii filozofii a „statului-mașină” a adus cu sine o schimbare profundă în imaginarul politic, inima, sângele, nervii și organele fiind înlocuite de roți dințate, curele și mecanisme. Metafora antropomorfă avea însă să supraviețuiască acestei eclipse și să reapară cu și mai multă forță, sub o altă formă, cea a „corpului națiunii”, în veacul al XIX-lea. Concepțiile organiciste medievale au supraviețuit modernității, fie luând noi înfățișări, a căror substanță pre-modernă este uneori greu recognoscibilă, fie ca simple reziduuri, preluate și reutilizate de teoriile etniciste și rasiale din secolele XIX-XX. Aceste evoluții sunt doar schițate de Alexandru-Florin Platon în ultimele pagini ale cărții, în care concluziile analizei istorice asupra „corpului politic” constituie punctul de plecare al unei discuții despre schimbare în istorie.

Paginile din carte care probabil vor stârni cele mai multe discuții în istoriografie sunt cele care privesc studiul de caz românesc. În urma unei investigații preliminare în textele din Țara Românească și Moldova din prima jumătate a secolului al XIX-lea, Alexandru-Florin Platon observă că metafora „corpului politic” pare să fi fost folosită mai întâi de oameni ai Bisericii și, cu precădere, pentru a desemna „trupul neamului”. Originile acestei metafore nu trebuie însă căutate doar în sursele religioase, mai cu seamă în textele pauline, ci și în influențele occidentale, manifestate în cele mai surprinzătoare moduri. Naum Râmniceanu, pe care Alexandru-Florin Platon îl consideră unul dintre primii autori români care au folosit metafora corpului, include în cronică sa și o descriere a unei hărți antropomorfe, de tipul *Europa Regina*, prilej de a reflecta la poziția marginală a „neamului nostru al Râmlenilor din brațele Evropei ișind sau așezat pre îmbrăcăminte hainelor ei”¹⁰. Discuția merită cu siguranță continuată, extinzând cercetarea și asupra veacurilor precedente și repunând în discuție teza lui Daniel Barbu, adoptată și de Alexandru-Florin Platon, a unei societăți românești medievale și moderne timpurii „neconfigurate juridic și lipsită de complexități structurale”.

„*Corpul politic*” în cultura europeană este o carte deschisă, în care gândirea istoricului poate fi urmărită de cititor pas cu pas. Alexandru-Florin Platon își expune clar raționamentele, incluzând interpretările divergente și fără a ascunde limitele și incertitudinile ipotezelor pe care le propune. Reconstituind istoria unei metafore, poate cea mai importantă din istoria gândirii politice europene, cartea lui Alexandru-Florin Platon este un excelent laborator de metodologie istorică. Cititorii nespecializați pot vedea „la lucru” o gândire istorică vie. Pentru istorici, mai cu seamă pentru medievști, cartea este o invitație la dialog. „*Corpul politic*” în

---

¹⁰ St. Bezdechi ed. (1944), „*Cronica inedită dela Blaj a protosinghelului Naum Râmniceanu*, partea I-a, Cluj-Sibiu: Tipografia „Cartea Românească”: 68.

cultura europeană contestă implicit frontierele care continuă să împartă câmpul istoriografic din România între „cercetători” și „profesori”, între specialiști în „istorie universală” și cei în „istorie românească”. Pregătită și gândită la catedră vreme de mai mulți ani, cartea lui Alexandru-Florin Platon poate sluji drept model prin claritatea didactică a expunerii, prin construcția argumentelor și soliditatea documentării sau prin felul în care deschide noi direcții de cercetare. Deși tratează o temă de „istorie universală”, „*Corpul politic*” în *cultura europeană* îi provoacă pe istoricii Țării Românești și ai Moldovei să re-gândească semnificația reprezentărilor statului (sau a absenței lor) în cultura românească medievală și modernă. Alexandru-Florin Platon reamintește „corpului istoricilor” din România două adevăruri fundamentale: cercetătorul și profesorul sunt ipostaze îngemănate ale istoricului, iar istoria românească nu capătă sens decât atunci când este privită dinspre istoria universală.

Marian COMAN

Oliver Jens SCHMITT, Corneliu Zelea Codreanu Ascensiunea și căderea „Căpitanului”, traducere din limba germană de Wilhelm Tauwinkl, București, Humanitas, 2017, 455 p.

Născut în Elveția, la Basel, în anul 1973, Oliver Jens Schmitt este profesor de istorie sud-est-europeană la Universitatea din Viena. Din 2017 este președintele Secției filozofic-istorice a Academiei Austriece de Științe. Având ca pregătire inițială bizantinistică, ulterior, domeniile sale de interes și cercetare s-au orientat, printre altele, către studierea fascismului în Europa de Est, cu accent asupra României.

Volumul de față, apărut la Editura Humanitas, în traducerea lui Wilhelm Tauwinkl, nu corespunde decât în parte versiunii publicate în limba germană, Căpitan Codreanu: Aufstieg und Fall des rumänischen Faschistenführers, Editura Zsolnay, Viena, 2016. Autorul consideră ediția de față nu o simplă traducere, ci „versiunea definitivă a cărții” (p. 374), aceasta încununând o cercetare întreprinsă pe parcursul a zece ani.

Valorificând surse inedite și interpretând laborios și obiectiv texte deja publicate, comparând critic diferitele categorii de izvoare, fidel principiului de „a nu compromite cercetarea în urma unor judecăți pripite” și avertizându-și cititorii că „a cerceta nu înseamnă nicidecum a aproba obiectul cercetării” (p. 365), istoricul realizează biografia uneia dintre cele mai controversate personalități din istoria României contemporane, Corneliu Zelea Codreanu, conducătorul Mișcării legionare și una dintre personalitățile charismatice ale istoriei Europei secolului XX.

Conform mărturiei autorului, apariția acestei lucrări răspunde și necesității de a acoperi un vid existent în istoriografia românească: „După 1989, spațiul public românesc l-a evitat pe Codreanu ca personaj [...]. Până acum s-a studiat prea puțin istoria Legiunii ca fenomen social interbelic, adică evoluția mișcării sub conducerea lui Codreanu” (p. 363).